

до оточуючого середовища, неспішне мислення, характерна естетика. Він виступав одним із чинників, який впливав на існування та розвиток тогочасного суспільства вцілому і людини в ньому.

Література:

1. Костомаров М. Две русские народности. *Основа*. СПб., 1861. № 3. С. 33–80. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/kostomar/kos38.htm>
2. Чижевський Д. Філософські твори у 4 т. / під заг.ред. В. С. Лісового. К. : Смолоскип, 2005. Т. 1. Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди. 2005. 400 с. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002718
3. Чубинський П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно – Русский край. В 7 т. Петербург, 1877. «Малоруссы Юго-западного края». 1877. Т. 7. Вып.2. 286 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-20>

КОНЦЕПЦІЯ ПРОФЕТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ М. БЕРДЯЄВА

Горбань Р. А.

доктор філософських наук,

професор кафедри історії мистецтва та соціально-гуманітарних наук

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва

Львівської національної академії мистецтв

м. Косів, Івано-Франківська обл., Україна

У працях 1910–1947 рр. Микола Бердяєв сформулював концепцію профетичної філософії як внутрішньо цілісної системи поглядів, зумовленої екзистенціалізмом, персоналізмом, активно-творчою есхатологією. Бердяєвознавство чималу увагу приділило проблемам філософії творчості, філософії свободи, філософії історії, однак концепція профетичної філософії, яка об'єднала все це в цілісний світогляд, до кола досліджень не потрапила. Натомість сучасні вчені й філософи в розвитку інтуїтивних форм «мислення-бачення», до яких належить профетизм, вбачають значний потенціал майбутнього та розглядають їх як основу ментальних процесів світоглядної

трансформації сучасного буття людства [9, с. 39]. Відомий фізик Ф. Капра вважає, що занепад протягом останніх трьох століть інтуїтивного знання – ірраціонального досвіду пізнання реальності у стані розширеної свідомості – призвів до глибокого культурного перекосу і спричинив сучасну кризу цінностей [10, с. 32]. Філософ С. Дацюк розглядає профетію як антипостмодернізм, стверджуючи, що в умовах прискороного часу і фундаментальних трансформацій неможливо зрозуміти шляхи розвитку людства в детальний та структурований спосіб, досягнення майбутнього, формування нових сенсів і перспектив відбувається лише в цілісному мисленні, тому профетична філософія є альтернативою постмодернізму, здатною вирішувати надскладні питання нової цивілізації [8]. У цьому ракурсі бердяєвська концепція профетичної філософії як цілісна форма мислення й пізнання відповідає найважливішим потребам сучасності та має значення для її подальшого розвитку.

Підтримку своєму розумінню профетичної філософії Бердяєв знаходить у «Психології світоглядів» (1919) К. Ясперса. Німецький екзистенціаліст поділяє філософію на наукову і профетичну. Перша користується логікою як універсальним принципом пізнання і не є світоглядом. Інша дає світогляд, показує смисл і значення, висуває цінності. Лише профетичну філософію він називає справжньою філософією, а філософів – рушійною, формуючою силою світу. Цей давній тип філософії, на думку Ясперса, майже виродився [12, с. 14].

Спираючись на дещо інший класифікаційний принцип: Пармінідове – статичне розуміння духовної дійсності як спокою і Гераклітове – динамічне, Бердяєв створює профетичну філософію, яка, за його зізнанням, цілком виражає його особу і є активно-творчим пізнанням. У цій філософії людська особа постає з боку свого унікального існування, що робить її недосяжною для логіко-раціоналістичного опанування, яке розриває суб'єкт-об'єкту цілісність пізнання. Профетична філософія може бути лише екзистенційною і за формою, і за змістом. У ній форма є змістом, позаяк «філософу не вдається вивести буття із пізнання, йому може вдатися лише виведення пізнання із буття» [6, с. 29]. Виходячи з думки, що філософія – не відображення об'єктивної реальності (цим має займатися наука), а зміна всередині людського існування, виявлення його сенсу, бо істина є актом свободи і твориться в суб'єкті, а не дається іззовні, Бердяєв єдиним правильним методом філософського пізнання вважає експресіонізм, завдяки якому відбувається інтуїтивне розкриття універсального в індивідуальному. Експресіонізм – це метод

екзистенційної філософії, вираження «особової долі», яка «має виражати і долю світу та людини» [1, с. 342].

Профетична філософія може бути лише персоналістичною і за формою, і за змістом, позаяк «будь-яке творче мислення є мисленням особовим» [6, с. 41]. Таке мислення є пристрасною емоцією, адже філософствує цілісна людина. Профетична філософія, як вчення «про цілісну людину і вчення цілісної людини» [6, с. 42], має бути не просто персоналістичною, а кордоцентричною. Будучи послідовником ключової в українській філософській думці парадигми екзистенційно-софійно-кордоцентричного персоналізму, Бердяєв формулює власну «філософію серця», в якій серце виступає цілісним віталістичним органом людської істоти, імперативним центром – «джерелом доведеного, преображеного життя» [2, с. 356].

Коли Бердяєв стверджує, що його екзистенційна думка, як і форма її викладення, є антиномічною, аж полярною, і занадто інтуїтивно-афористичною, це означає, що його мислення зумовлене екзистенційною діалектикою. Антиномії цієї діалектики – чинник потрясіння внутрішнього світу особи, яке інспірує прорив за межі повсякденного. Бердяєвські філософські тексти структуруються не в дискурсивний спосіб за допомогою логіки – рух думки відбувається зусиллями внутрішнього напруження антиномій, що чітко виявлено на лексично-семантичному рівні. Мислитель свідомий того, що така форма є внутрішньо зумовленою і не може бути іншою, оскільки постає з «основної спрямованості духу» [5, с. 54].

Відповідно до основної інтенції духу Бердяєв переглядає попередню типологію і виділяє два типи філософії: одна – задовольняється світом, інша – трансцендентує світ. У межах цієї типології філософ порушує питання про два різні стани світу, що відповідають двом структурам і спрямованостям свідомості, які, у свою чергу, зумовлюють дві перспективи творчого акту: еволюційно-будівничу і революційно-есхатологічну. З огляду на це профетична філософія як мистецтво пізнання у свободі та творчий прорив особової свідомості до сенсу буття має бути не тільки екзистенційною і персоналістичною, а й есхатологічною, адже філософ, свідомий свого дару і своєї відповідальності, виступає носієм соборної свідомості.

Аналізуючи профетичний тип митця, К. Юнг зазначає, що наука не може дати відповіді на питання, куди, в які незбагненні глибини відкривається погляд у пра-візії, що постає як образ, згенерований з колективного несвідомого: в інші світи, вимір духу, прадавні першопочатки людської душі чи в майбутнє? [12, с. 97]. Бердяєв дає відповідь раніше від питання Юнга – пророча особа за своєю природою

звернена не до минулого чи сьогодні, а до майбутнього [4, с. 226]. Цю думку підтверджують і сучасні філософи, визнаючи профетичне мислення альтернативою постмодернізму і розглядаючи як потужний найбільш ефективний «теоретико-практичний інструмент роботи з майбутнім», адже профетія подає цілісний образ майбутнього, що дозволяє формувати нові смисли й осмислені перспективи, адже сенс виникає лише у зв'язку з цілісним баченням [8].

Профетизм Бердяев розуміє не як передбачення майбутнього, а передусім як його творче здійснення. Творчий акт за своєю природою є екстатичним, оскільки він насажений духовною, а не фізичною енергією, то передбачає вихід за межі феноменального світу. Отже, творчість є реальним свідченням того, що світ можна звільнити від детермінації та преобразити. У профетичній філософії акт пізнання може мати лише есхатологічний характер, тобто має бути спрямованим на кінець історії, який є не руйнацією феноменального світу, а його преображенням.

Реальне преображення світу – мета профетичної філософії, на ньому інтенціонально сфокусована свідомість філософа з допомогою творчої актуалізації трьох основних типів інтенціональних переживань, виділених у структурі свідомості Е. Гуссерлем: мислення, волі, чуття [10, с. 163–184]. Виходячи з екзистенційної діалектики, як засадничої основи життя, Бердяев наполягає на тому, що людина спроможна усвідомити що-небудь лише тоді, коли думка пройметься почуттям і зрушить усю людську істоту. На його переконання, буття визначається не тільки думкою, а цілим суб'єктом – почуттям, волею, спрямованістю свідомості. У профетичній філософії, принципово екзистенційній і персоналістичній, «творча думка», «творчий запал, пристрасна воля», «пристрасні чуття» [4, с. 292], тобто вся творча енергія (синтезуюча сила свідомості) сфокусовані в есхатологічній перспективі кінця історії на преображення світу, результатом якого є явлення Краси – Софії-Премудрості.

Отже, профетична філософія, згідно з концепцією Бердяєва, за формою і змістом є персоналістично-кордоцентричною, екзистенційною й інтенціонально сфокусована на зміні структури свідомості, онтологічного статусу та екзистенційного стану людини на засадах активно-творчого есхатологізму, тобто пов'язана з визначенням становища людини у світі. На відміну від наукової, раціоналістичної філософії, вона спрямована не на засоби життя, а на цілі, які вирішуються в есхатологічній перспективі, – духовне об'єднання людства (соборність) і преображення світу.

Література:

1. Бердяев Н. А. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого. *Диалектика божественного и человеческого*. Москва; Харьков, 2003. С. 341–501.
2. Бердяев Н. А. О назначении человека: Опыт парадоксальной этики. *Опыт парадоксальной этики*. Москва; Харьков, 2003. С. 25–422.
3. Бердяев Н. А. Самопознание. Москва, 1990. 320 с.
4. Бердяев Н. А. Философия свободного духа. Москва, 1994. 480 с.
5. Бердяев Н. А. Философия свободы. *Судьба России*. Харьков, 2001. С. 29–264.
6. Бердяев Н. А. Я и мир объектов. *Дух и реальность*. Харьков, 2003. С. 23–156.
7. Гуссерль Э. Логические исследования. Том 2. Часть I. Исследования по феноменологии и теории познания. *Избранные работы*. Москва, 2005. С. 75–184.
8. Дацюк С. Ультимативный манифест. Ч. 1: Истоки ультиматума. Интернет-видання “Хвиля”. 20.03.2020. URL: <https://hvylya.net/analytics/society/ultimativnyj-manifest-chast-1-istoki-ultimatuma.html>. (дата звернення: 08.07.2021).
9. Капіца В. Ф. Розвиток ноосферного світорозуміння і мислення в процесі світоглядної трансформації ментальної рефлексії творчих суб’єктів. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. Вип. 20. С. 37–41.
10. Капра Ф. Поворотный пункт: Наука, общество и зарождающаяся культура. Киев, 2009. 428 с.
11. Юнг К. Психологія та поезія. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів, 1996. С. 93–108.
12. Ясперс К. Психологія світоглядів. Київ, 2009. 464 с.